

országok többnyire „megvásárolják” a konfliktusokat. Gazdasági problémák nyomán általában a kisebbség tagjai veszítik el munkahelyüket. Sőt, romló gazdasági helyzetben az etnikum elmarasztalása társadalmi feszültséget vezethet le. Minden esetben az etnikai csoport helyi tömörülése, önálló gazdasági eredménye ellensúlyozni képes, de legalábbis csökkenteni tudja a szélsőséges politikai irányzatok hatását.

Az etnikai biztonság helyzetét elemezve azt is figyelembe kell venni, milyen mértékben befolyásolhatják az etnikai követelések a politikai rendszerváltozásokat. A kérdés ugyanis nem az, hogy egy országot elnöki vagy parlamentáris rendszerben irányítanak, hanem az: van-e az országnak olyan választási rendszere, ami lehetővé teszi az etnikum politikai, gazdasági békéjét és érvényesülését. Vannak olyan évszázados demokráciák, melyekben olykor előfordulnak etnikai zavargások, de ezek nem vezetnek politikai rendszerváltáshoz. Az igazi kihívás napjainkban a politikusok számára az, hogy el tudják-e fogadni az általuk irányított ország alkotmányának oly mértékű módosítását, ami az etnikum megbékéléséhez vezet, még akkor is, ha ezek a módosítások a köztisztviselői, hivatalnoki kar pozícióját veszélyeztetik.

Kádár József

Soknemzetiségű régiók az EU új keleti határain – ét malomkő között

*Batt, Judy: Between a Rock and a Hard Place—Multi-ethnic Regions on the EU's New Eastern Frontier
= East European Politics and Societies, 15. vol. 2002. 3. no. 502–527. p.*

Közép- és Kelet-Európa posztkommunista forradalmi paradox módon utalnak olyan rendszerváltásra, melyben törekednek a „nemzeti önrendelkezés” megvalósítására, egyúttal pedig vissza akarnak térni az „európai népek közösségébe”. Látszólag csak azért ragaszkodnak a nemzeti önállósághoz, hogy azonnal lemondjanak róla. A szovjet elnyomás után felszabadult „nemzetállamok” a nemzet államiságát a francia forradalom politikai kifejezésével regisztrálták, ami a „népakaratot” foglalta magába. De ki a „nép”? – és hová tartozik, mikor a huszadik század politikusai a „nép” megkérdése nélkül tologatták a határokat. Az eljárást Bibó István „politikai hisztériának” definiálta. Ez vezetett a térség népei sorában érzékelhető „egzisztenciális félelem” megjelenéséhez.

Az egzisztenciális félelem a hidegháború végén különösen a multinacionális államok felbomlásával vált nyilvánvalóvá a Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlovákia viszonylatában, ahol a nemzeti többség magának vindikálta az országot. Egy lehetséges „biztonsági vákuum” fenyegetése a térség államai egy részét a NATO felé irányította. Megérthető ez a tendencia, ha figyelembe vesszük, hogy Közép-Európa multikulturális karaktere az itt élő népek hagyományos interetnikus kapcsolatrendszerére épül. Ahogy ezt Kundera megfogalmazta: „legnagyobb sokféleség legkisebb helyen”. És számukra nincs más észszerű megoldás és hely.

A Kárpát-medence népei együtt éltek a Habsburg-birodalom határain belül 1918-ig. Éltek és hordozták a soknemzetiségű államon belüli etnikumok egymásnak feszülő problémáit. A Kárpát-medencét vagy annak bizonyos részeit a magyarokon kívül más nemzetek is magukénak tekintették és tekintik ma is, így a szlovákok, ruszinok/ukránok, románok, szerbek, szlovénok, horvátok. A politikai határok nincsenek tekintettel a nemzetiségek koncentrált vagy sporadikus településeire.

A nyugat Közép- és Kelet-Európát a szovjet megszállás idején leegyszerűsítve a „kommunista blokk”-nak nevezte, tekintette és kezelte. Nem tett különbséget a népek eltérő hagyományai és kultúrája, vagyis a nemzeti különbözőségek között. Közép-Európa nemzetállamai igyekeznek csatlakozni az EU-hoz, de törekvésüket az EU tartózkodással fogadja. A posztkommunista országok – a nemzettudat sokéves elnyomása után – kénytelenek voltak szembenézni a nacionalizmus feléledésével. Egyes államok ezt a tendenciát még alkotmányba is beillesztették; pl. Románia 1991-ben: „Románia független, szuverén, egységes és oszthatatlan nemzetállam.” Románia még mindig fél a magyar revizionizmustól, a magyar irredenta irányzattól. Ilyen és ehhez hasonló törekvések még márkánsabban jelentkeztek a Szovjetunió utódállamainak megalakulása után. Az ukrán alkotmány lerögzíti: „A modern nemzetállam igényli az egységes politikai rendszert...”. A térség országai közül Románia volt az egyetlen, ahol csak 1999-ben szervezték meg a gazdasági régiókat, melyeket EU-konform módon alakítottak ki. Gyanakvásukat a régiók önállósodásának, elszakadásának lehetősége táplálta.

A Kárpát-medence euro-régióit 1993-ban kezdték megszervezni nyugat-európai minta alapján. A Németországgal és Ausztriával határos kistérségek gazdasági érdekközössége az Új Európa mikrokozmoszát képezik. Összefűzi őket a közös történelem, a földrajzi környezet, a gazdasági fejlődés hasonlósága és a gazdasági prosperitás célkitűzése. Gondokat jelez viszont az infrastruktúra körzetenkénti különbözősége. Az EU hajlandó segíteni a felzárkózás folyamatát. E támogatás fogadására esetenként nincsenek felkészülve a segítségre szorulóknak. Nemzeti parlamentek politikai beharcai késleltetik a törvényhozó testület munkáját, és a határ menti régiók kereskedelmét hátráltatja a megfelelő vámtörvény hiánya. A vámtisztviselők korrupciója még további feszültségeket gerjeszt. Alapvetően a nehézségeket a gazdasági reformok bevezetésének lassúsága okozza, ami egyre szélesedő szakadékokat képez Románia, Ukrajna, Magyarország és Lengyelország között.

A belföldi nehézségek keveredtek más, külső tényezőkkel. Oroszország pénzügyi összeomlása magával rántotta 1998-ban Ukrajnát, és ez a Kárpát-medencei országok aktivitását szinte megbénította. Jugoszláviát ért NATO-támadás pedig visszavetette az egész térség gazdasági fejlődését.

„Európa” EU-alakzatban nem nyújtott olyan segítséget az euro-régióknak, mint amennyire ez elvárható lett volna. A csatlakozási tárgyalások előrehaladott szintjén álló országok, mint Magyarország és Lengyelország az EU nyomására vízum-kötelezettséget vezettek be ukrán és jugoszláv beutazók számára. Hasonló utazási akadályok kivédésére Szlovákia és Magyarország országhatáron kívül élő nemzeti kisebbség tagjainak külön kártyát, illetve igazolványt bocsátott rendelkezésre, amivel megkönnyítették számukra a határátlépést, továbbá Magyarország ezen túlmenően más kedvezményeket is biztosít az igazolvány tulajdonosainak. Magyarország ezen túlmenően rendszeresítette a „magyar-magyar” találkozók, tárgyalások, melyeken az éppen aktuális problémákat vitatják meg.

A sokszínű, soknemzetiségű kárpát-medencei országoknak – kezdetben bármilyen egyéni vagy csoportos nehézségekkel jár is – egyetlen kiút látszik az évszázadok során kialakult, mondhatni, megkövesedett status quóból: a csoportos csatlakozás az EU-hoz, ami első lépés lehet a többségi nemzet és kisebbség zavartalan együttélésének megvalósulása felé.

Kádár József